

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék,
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Szántó Zoltán

Szakmai felelős: Szántó Zoltán

2011. június

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

3. hét

Gazdasági szereplők és cselekvések szociológiája

Osztályok és rendek

Szántó Zoltán

Max Weber osztályelmélete: bevezetés

Bertalan László előadásai alapján

- Webernek három osztályfogalma van
 - Birtok szerinti osztály
 - Nyereség- illetve kereset szerinti osztály
 - Társadalmi osztály
- Weber metodológiai írásaiból indulunk ki, és a definíciók kifejtésére teszünk kísérletet
- Weber három ízben tett kísérletet az osztályfogalom kifejtésére
 - 1914 előtt
 - 1916–1917 táján
 - 1919–1920 fordulóján

- Weber egy döntő ponton megváltoztatta korábbi álláspontját
 - 1914 körül az osztályok létezését határozottan összekapcsolta a piac létezésével
 - 1916–1917 táján feladta azt a feltételezését, hogy osztályokról csak piaci helyzetek esetén beszélhetünk
 - Az 1919–1920 körüli álláspontjából még határozottabban kidomborodik ez az eltávolodás
- A Weberről szóló irodalomban szinte általánosan elterjedt az a téves elképzelés, hogy az osztályokról kialakított felfogását az elsőként írt tanulmánya reprezentálja

Weber 1919–1920 körüli álláspontja

„Osztályhelyzetnek 1. a javakkal való ellátottságnak, 2. a külső életkörülményeknek, 3. a megélt életsorsnak azt a tipikus esélyét, amely a javak vagy szakképzett tevékenységek fölötti rendelkezési hatalom mértékéből és jellegéből (illetve hiányából), valamint abból következik, hogy miként lehet ezt a rendelkezési hatalmat az adott gazdasági rendszeren belül bevételek vagy jövedelmek elnyerésére fölhasználni.

Osztálynak az emberek azonos osztályhelyzetű csoportjait nevezzük.”

- Külső élethelyzet – életkörülmények
- Belső életsors – sorstudat (mentalitás, ideológia stb.)
- Az osztályhelyzet fogalmának explikációja:
 - Aki osztályhelyzetben találja magát, az meghatározott célok érdekében meghatározott módon cselekszik
 - Osztályattribútumok (O): a javakkal való ellátottság, az életkörülmények, a sorstudat (függő változó)
 - Gazdasági szituáció (G): az osztályattribútumok ettől függenek (független változó)

(1) $G \rightarrow O$

- A G az egész koncepció alappillére: az ilyen típusú explikáció a magyarázó típusú racionalitás séma segítségével történik

- (2) (a) premissza: x cselekvők s gazdasági szituációval találják szembe magukat
 (b) premissza: x egyének racionálisan cselekszenek
 (c) premissza: az s szituációban mindenki, aki racionálisan cselekszik, y -t teszi

(d) konklúzió: x egyének y -t teszik

(a) A cselekvők célját (jövedelmekhez és bevételekhez való hozzájárulás) és a szituációra (a cselekvés körülményeire és eszközeire) vonatkozó ismereteit tartalmazza

(b) – (c) Empirikus hipotézisek

(d) (a), (b), (c)-ből deduktív úton levezethető

- A három premissza racionális magyarázatot ad a konklúzióra, ezért beszélhetünk ebben az esetben magyarázó típusú sémáról
- Mindezek fényében osztályhelyzetről akkor beszélünk, ha az osztályattribútumok elsődlegesen olyan gazdasági szituációtól függnnek, amely visszaadható a magyarázó típusú racionalitás séma segítségével (magyarázó típusú osztálykoncepció)

(3) $[(a) (b) (c) \rightarrow (d)] \rightarrow O$

- Sémánk egy statisztikai összefüggést kapcsol össze egy racionális magyarázattal (stat.: \rightarrow , rac. magy.: $--\rightarrow$)
- Mint láthatjuk, (d) két összefüggésben is szerepel
 - Mint a magyarázó típusú racionalitás séma konklúziója
 - Mint egy statisztikai kijelentés független változójának függő változója
- Az osztályhelyzet Webernél mint cselekvés van definiálva (hasonló gondolat Marxnál a gazdasági jellemálarc fogalma)
- Osztályelmélet: az osztályterminus szabatos és tudományos termékeny explikációja
- Osztályelemzés: konkrét osztályok empirikus leírása, jellemzése
- Az osztály terminus explikációja: mint hogy igen sokféle gazdasági szituáció fordult elő a történelemben, az (a), (c) és (d) kijelentések tartalma az adott gazdasági szituációtól függően változik – (ai), (ci), (di)

- Osztályon azoknak az egyéneknek a csoportját értjük, akiknek úgy egyformák az osztályattribútumai, hogy azok a szóban forgó egyéneknek attól a (di) kijelentésben megfogalmazott cselekvésétől függenek elsődlegesen, amelyre az (ai), (b) és (ci) kijelentések empirikusan helytálló módon szolgálnak racionális magyarázattal

(4) G1 → O1

(5) [(a1) (b) (c1) – → (d1) → O1]

- Birtok szerinti osztályok (Besitzklasse) és nyereség- illetve kereset szerinti osztályok (Erwerbsklasse)
- Weber szerint kétféleképpen lehet gazdaságilag racionálisan cselekedni: a cselekvők igazíthatják cselekvésüket
 - A használati értékeknek határhasznához (b1)
 - A csereérték rentabilitásához (b2)
 1. Háztartásszerű gazdasági cselekvés: azért állít elő valamit, mert annak használati értéke van a számára
 2. Szerzésszerű gazdasági cselekvés: arra törekszik, hogy a vállalkozáshoz felhasznált eszközök pénzben kifejezett értéke fölött többlet-re tegyen szert
- Birtok szerinti osztály: amelynek tagjai túlnyomó részt háztartásszerűen gazdálkodnak
- Nyereség- illetve kereset szerinti osztály: amelynek tagjai túlnyomó részt szerzésszerűen gazdálkodnak
- Példák a különböző típusú osztályokra:
 - Az európai és észak-amerikai parasztság
 - Kelet-európai és orosz parasztság
 - Magyar nemesség a reformkorban
 - Kelet-európai országok osztályai
 - Antik szabadosok
 - Járadékosok (pl. angol földbirtokos arisztokrácia, szelvényvagdosó, stb.)

Gróf Széchenyi István egy évi jövedelmét felajánlja.

Rendek:

- „A rend – ellentétben az osztállyal – rendszerint közösség, még akkor is, ha gyakran formátlan közösség. Szemben a tisztán gazdaságilag meghatározott osztályhelyzettel, rendi helyzetnek fogjuk nevezni az emberi életsors minden olyan tipikus összetevőjét, amelyet az határoz meg, hogy milyen sajátos – pozitív vagy negatív – társadalmi megítélés alá esik a sok ember valamilyen közös tulajdonsághoz kapcsolódó *‘becsület’*.”

A rendi helyzet:

- „Rendi helyzetnek nevezzük a társadalmi értékelésben tipikusan szerepet játszó és figyelembe vett pozitív illetve negatív privilégiumokat, amelyek alapja
 - a) a jellegzetes életvitel, – s ennél fogva
 - b) formális nevelés, és pedig ennek valamilyen
 - α tapasztalati vagy
 - β racionális tana, illetve a megfelelő életformáknak ezek alapján való birtokbavétele, valamint
 - c) a származásnak vagy a foglalkozásnak kijáró presztízis
- A gyakorlatban a rendi helyzet elsősorban
 - α az egymás közti házasodásban: connubium
 - β esetleg: a közös asztalnál való étkezésben: kommenzalitás,
 - γ gyakran: bizonyos kiváltságokhoz kötött nyereség-, illetve keresetszerzési lehetőségek monopoljellegű elsajátításában, illetve bizonyos keresetfajták megvető elutasításában, vagy
 - δ másfajta rendi konvenciókban („tradíciókban”) jut kifejezésre.”

Szeminárium

Max Weber osztályelmélete

Irodalom

- M. Weber.: *Rendek és osztályok* (in: GT, 303–308)
- Bertalan L.: *Előadások Max Weberről: Max Weber osztályelmélete*, (kézirat)